

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

**Gyermekközpontú igazságszolgáltatás
a nemzetközi jogi szabályrendszer keretei között polgári jogi megközelítésből**

Szerző:

dr. Varga Dóra

Szentendre, 2023. október 20.

I. Bevezetés

Gyurkó Szilvia álláspontja szerint „A gyermekbarát eljárás azoknak a jogoknak, eljárási metódusoknak, protokolloknak és szakmai működéseknek, együttműködéseknek az összességét jelenti, amelyek révén egy eljárás az abban érintett gyermek számára nem traumatizáló, jogait és szükségleteit szem előtt tartó és érvényesítő. A gyermekbarát működés követelménye nem csak az igazságszolgáltatásrendszerében kell, hogy érvényesüljön (polgári, büntető- és peren kívüli eljárásokban) hanem minden olyan eljárásban, amiben - bármilyen eljárási pozícióban vagy szerepben - gyermek szerepel.”¹

Sajnos napjainkban egyre több esetben fordul elő, hogy a gyermekek az igazságszolgáltatás szereplőivé válnak, akarva vagy akaratlanul. Éppen ezért kerülnek előtérbe a gyermeki jogok, valamint ezeknek a legfontosabb alapelve a gyermek mindenképp felett álló érdeke.

A gyermekjogok érvényesülése és a gyermekközpontú igazságszolgáltatás véleményem szerint komplex, multidiszciplináris megközelítéssel vizsgálható meg. A gyermekjogok a jogtudomány számos ágában megjelennek, a polgári jogon, büntetőjogon, családi jogon, közigazgatási jogon keresztül egészen az alkotmányjogig és a nemzetközi jog területéig. Ezen jogterület átfogó értelmezése a különböző tudományterületek együttes használatát igényli. Éppen ezért szeretném körbejárni a gyermekközpontú igazságszolgáltatás polgári jogi aspektusait a nemzetközi szabályozások keretrendszerében.

A gyermekközpontú igazságszolgáltatás, vagy más szóhasználatban gyermekbarát igazságszolgáltatás a jogalkotás egészét kell, hogy befolyásolja, áthassa ahhoz, hogy eredményes lehessen.

¹ GYURKÓ Szilvia: Kihívások az igazságszolgáltatási rendszerben. Budapest, Családi Jog 2011/3. 1.

Tanulmányomban az igazságszolgáltatási rendszerben vizsgálom meg a gyermekjogok érvényesülését, valamint magát a gyermekközpontú felfogást. Az igazságszolgáltatási rendszert szűken, a bíróságok tevékenységén belül vizsgálom tekintettel az Alaptörvény 25. cikkének (1) bekezdésére.²

Maga az igazságszolgáltatási rendszer a felnőttek világára szabott, hivatalos, és sok esetben elég merev rendszer. A gyermeki jogok speciális védelmet kívánnak, tekintettel arra, hogy a gyermekek gyenge érdekérvényesítők. A gyermekek korukból adódóan kiszolgáltatottabbak, sérülékenyebbek, amely miatt a jogok gyakorlásában és azok érvényesítésében a szokásos mértékűnél fokozottabb állami védelemre, segítségre szorulnak. Tanulmányomban pedig pontosan azt szeretném megmutatni, hogy a nemzetközi szerződések, valamint a nemzeti szabályozások hogyan biztosítják ezt az extra védelmet a gyermekek számára, különös tekintettel a polgári jogi eljárásokban. Először a legjelentősebb nemzetközi szabályokat szeretném bemutatni, azok kialakulásának sorrendjében, majd a magyarországi szabályozási környezetet mutatom be. Végezetül magát a gyermekközpontú igazságszolgáltatást szeretném ismertetni, annak elveit, kritériumait elemezve a mai Magyarországi rendszerben.

Tanulmányom során a gyermekközpontú igazságszolgáltatás kifejezést használom, tekintettel arra, hogy a gyermekek érdekeinek középpontba helyezése a jogalom lényege, és ezért véleményem szerint megfelelőbb, mint a gyermekbarát igazságszolgáltatás kifejezés.

II. A gyermek:

A gyermekközpontú igazságszolgáltatás vizsgálatakor nagyon fontos meghatározunk, hogy ki a gyermek. Az 1991. évi LXIV. törvény - a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről (továbbiakban Egyezmény) szerint „gyermek az a személy, aki

² A bíróságok igazságszolgáltatási tevékenységét látják el. A legfőbb bírósági szerv a Kúria.

tizennyolcadik életévét nem töltötte be, kivéve, ha a reá alkalmazandó jogszabályok értelmében nagykorúságát már korábban eléri.”³

Az Egyezményhez hasonló a magyarországi hatályos szabályozás, a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) 2:10. § (1) bekezdése a gyermek fogalmát a következőképpen fogalmazza meg: Kiskorú az, aki a tizennyolcadik életévét nem töltötte be. A kiskorú a házasságkötéssel nagykorúvá válik. Azonban az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása szerint, amelyet a tanulmány során vizsgálni fogok „gyermek: minden 18 évesnél fiatalabb személy.”⁴ Mindazonáltal én vizsgálatom folyamán az első két fogalommeghatározást veszem alapul.

III. Gyermekjogok fogalma tartalma

Az UNICEF megfogalmazása szerint a” gyermekjogok nem elvont dolgok, hanem mindaz a gyakorlati és elméleti feltétel, ami szükséges egy gyermek fejlődéséhez, részvételéhez és védelméhez.”⁵

A gyermekjogok olyan jogok és jogi elvek összessége, amelyek azonos jogokat és védelmet biztosítanak minden gyermek számára a világon. Ezek az alapvető jogok az emberi jogok részét képezik, és minden gyermeket megilletnek, függetlenül attól, hogy hol élnek, milyen nemzetiségűek vagy vallásúak, milyen kulturális háttérük van, vagy milyen szüleik vannak.

A gyermekjogok rendszere háromfő csoportra osztható, először is vannak azok a jogok, amelyek minden embert megilletnek, ide sorolható az élethez való jog, az emberi méltósághoz való jog, és a diszkrimináció tilalma. A második csoportba azok tartoznak, amelyek korlátozásokkal illetik meg a gyermekeket, ilyenek például bizonyos tulajdonhoz kapcsolódó jogok, és a korhatárhoz kötött

³1. cikke

⁴ Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról, Angol kiadás: Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice, Council of Europe Publishing, France 2012. 17.

⁵ <https://unicef.hu/mik-azok-a-gyermekjogok>

választójog. Végezetül pedig a speciális garanciális jogok, mint például a védelem az erőszak minden formájával szemben.

A gyermekjogok az emberi jogok védelmének folyamatában bontakozott ki. A gyermekjogok relatív fiatal terület, mivel csak az 1920-as években jelent meg társadalmi-jogi-politikai kérdésként, önálló jogágként nem is létezik, nincs saját jogi kódexe. Nem sorolható be egyik jogág alá sem, mert érinti az alkotmányjog, a polgári jog, a büntetőjog, a közigazgatási jog és a nemzetközi jog területeit is, sőt a társadalomtudomány területén is megjelenik a fogalom.

IV. Nemzetközi történeti áttekintés

1. Gyermekjogok kialakulásának folyamata (középkortól a polgárosodásig)

A középkor embere nem gondolt máshogy a gyermekekre, nem volt egyértelműen körülírható gyermekkor felfogása. Onnantól kezdve a gyermek már a felnőttek társadalmának a részévé vált, hogy az anyjának, vagy dajkájának gondoskodása nélkül is megélt. A középkori mentalitás alapvetően nem úgy tekintett a gyermekekre, mint sajátos értékekkel rendelkező lényre, akik már magában hordozza egy jövőbeli felnőtt embert. Ez a nézet visszavezethető a korra jellemző magas gyermekhalandóságra is, amely egyfajta távolságtartó közönnyel vértette fel a szülőket. Ebben az időben úgy tekintettek a gyermekekre, mint a családnak csak egy passzív tagja, aki felett a szülők - elsősorban az apa - rendelkeznek.

A gyermekkor, mint elkülönített életszakasz fogalma a polgárosodás kezdetétől jelent meg. Ettől kezdve azonban a gyermekek korábbi korlátlan szabadsága megszűnt. A család és az iskola egyre jobban törekedett arra, hogy a gyermekeket a nevelés útján formálják. Az iskolakötelezettség bevezetésével a gyermekkor és a felnőttkor egyértelműen elkülönült egymástól.

A XVIII. században jelent meg az a nézőpont, hogy a gyermekeknek a felnőttekétől eltérő szükségleteik vannak, és ezeket az alapvető szükségleteket figyelembe is kell venni a gyermekeknél. Ezt lehet tekinteni a modern gyermekvédelem kiindulópontjának.

Az iparosodáskor a XIX. században a gyermekvédő mozgalmak már a gyermekmunkások védelmére koncentrált.

Az alapvető emberi jogok nemzetközi szabályozása készítette elő a gyermekjogok nemzetközi védelmét. Az első világháborút követően a nemzetközi szervezetek látókörébe kerülnek az emberi, illetve gyermekjogok. Itt fontos megemlíteni az 1919-ben megalakult Nemzetközi Munkaügyi Szervezetét (*International Labour Organization*, ILO), amely megelőzte az átfogóbb szabályozásokat, és sokat tett a gyermekek munkával összefüggő védelme terén, a gyermekek kizsákmányolása ellen.

2. A Genfi nyilatkozat

Eglantyne Jebb britt reformer, látva az I. világháborút követően a menekült gyermekek katasztrofális helyzetét mozgalmat indított a gyermekjogok elismeréséért, valamint megalapította a „*Save the Children*” szervezetet. Jebb kidolgozott egy szabálygyűjteményt, a Gyermekek Chartáját, amelyet a Népszövetség (az ENSZ elődje) 1924-ben elfogadott, és Genfi Nyilatkozat a gyermekek jogairól⁶ néven ismert. A Genfi Nyilatkozat tartalmazta a gyermekek jóllétét biztosító alapvető jogokat, és ösztönözte az államokat a gyermekek védelme érdekében történő nemzetközi összefogásra. Maga a nyilatkozat nem tartalmazott kötelezettségeket az államok irányába, sőt a Népszövetség 1946-os feloszlásával elvesztette jogi alapját.

A Genfi Nyilatkozat öt alaptételben összegzi a gyermekeket megillető jogokat:

„A gyermekjog alaptételeinek jelen megállapításával, az összes nemzetek férfiai és asszonyai elismerik, hogy az emberiség teljesítő képessége legjavával tartozik a gyermeknek és hitvallást

⁶ Geneva Declaration of the Rights of the Child Adopted 26 September, 1924, League of Nations

tesznek azokról a kötelességeikről, amelyek a gyermekkel szemben faji, nemzetiségi és hit béli eltérésektől függetlenül mindnyájokra nézve fennállnak. Ezek:

I. A gyermeket abba a helyzetbe kell hozni, hogy testileg-lelkileg szabályszerűen fejlődhessen.

II. Az éhező gyermeket táplálni kell, a beteg gyermeket gondozni; az elmaradt gyermeket előbbre kell vinni, az eltévelyedettet visszavezetni; az árvát, az elhagyottat felkarolni és neveléséről gondoskodni kell.

III. Válságos időkben a gyermek legyen az első, akin segítünk.

IV. A gyermeket képesíteni kell arra, hogy majdan kenyerét kereshesse és meg kell védeni minden kizsákmányolás ellen.

V. A gyermeket annak tudatára kell nevelni, hogy képességei legjavát embertársai szolgálatának tartozik szentelni.”⁷

3. Az Egyesült Nemzetek Szervezete (továbbiakban: ENSZ), és annak jelentősége a gyermekek jogaiban

A következőkben szeretném bemutatni az ENSZ által megfogalmazott legfontosabb szabályokat, illetve az ENSZ által létrehozott szervezeteket, amelyek a gyermekek jogai védelmében a magánjogi aspektusból kiemelkedőek. A továbbiakban részletezetteken kívül fontos megemlíteni, hogy a polgári jog területén kívül is több nemzetközi dokumentumot is alkotott az ENSZ, úgy, mint az 1985-ös Pekingi

⁷ Geneva Declaration of the Rights of the Child Adopted 26 September, 1924, League of Nations, fordította: Apponyi Albert

Szabályokat,⁸ az 1990-es Havannai Szabályokat⁹, Rijádi Iránymutatásokat¹⁰ és Tokiói szabályokat¹¹, azonban ezek részletezésére nem térek ki jelen tanulmányomban.

3.1 Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata

Az ENSZ alapokmányát 1945. június 26-án írták alá San Franciscóban. Az alapokmány hatályba lépése már ugyanebben az évben, október 24-én meg is történt. Az ENSZ célja az alapokmány szerint, hogy fenntartsa a nemzetközi békét és biztonságot, fejlessze a nemzetek közötti kapcsolatokat, megoldja a szociális, kulturális, gazdasági vagy emberbaráti jellegű nemzetközi feladatokat, valamint, hogy egy egyeztető fórum legyen az egyes nemzetek közös céljainak elérése érdekében kifejtett tevékenységek összehangolásához.

Amikor ENSZ-t életre hívták nem a gyermekjogok, és a Genfi nyilatkozat újra alkotása volt az elsődleges, mert a figyelem először is az emberi jogokra terelődött, és 1948. december 10-én elfogadásra került az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata¹², amelynek általános rendelkezéseket fogalmaz meg a családokra nézve, valamint a gyermekekkel kapcsolatosan is tartalmaz rendelkezéseket.

3.2 Unicef

A második világháborút követően hasonlóan szörnyű helyzetben voltak a gyermekek a világban, mint ahogy az első világháború után, a gyermekek Európában éheztek, és betegségekkel küzdöttek. Erre reagálva az ENSZ Közgyűlése 1946 december 11. napján hozta létre az *United Nations International Children's Emergency Fund*-ot, röviden az UNICEF -et, amely az ENSZ Gyermekalapja, az ENSZ egyik

⁸ a fiatalkorúak igazságszolgáltatásában alkalmazandó általános minimumkövetelményekről szóló 1985. november 29-én kelt 40/33-as ENSZ közgyűlési határozat

⁹ a szabadságuktól megfosztott fiatalkorúak védelmének szabályairól szóló 1990. december 14-én elfogadott 45/113-as számú ENSZ közgyűlési határozat

¹⁰ a fiatalkori bűnözés megelőzéséről szóló 1990. december 14-én elfogadott 45/112-as számú ENSZ közgyűlési határozat

¹¹ a szabadságelvonással nem járó szankciók minimumszabályairól szóló, 1990-ben született 45/110-es ENSZ közgyűlési ajánlás

¹² Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, 1948

legfontosabb segédszervezete. Eredetileg az UNICEF-et ideiglenes szándékkal hozták létre, a háború pusztítását átélt gyerekek megsegítése végett. Az ENSZ 1953. október 6. napján egy újabb határozattal az UNICEF nevét United Nations Children's Fund-ra (röviden: *UN Children's Fund*) változtatták, azonban a mai napig az eredeti elnevezés mozaikszavaként ismerik.

3.3 A Gyermek jogairól 1959, a második Genfi nyilatkozat¹³

A Nyilatkozat a Gyermek Jogairól, már továbblépett a Jebb-féle elvi nyilatkozaton, azonban még ez sem bírt kötelező erővel, ezt a nyilatkozatot nevezzük második Genfi Nyilatkozatnak, ami alapvetően a kornak megfelelő jóléti megközelítést tükrözött, amely elsősorban a gyermekek védelmére koncentrált, s kis hangsúlyt kap még a gyerekek jogaik tudatában való megerősítése.

Ez a nyilatkozat megerősítette az alapvető emberi jogoknak, az emberi méltóságnak a gyermekekre való kiterjedését, valamint ezen kívül kimondta a gyermeke különleges védelmét és gondoskodásának szükségességét az értelmi és fizikai képességeinek fejlődéséből fakadóan. Kimondta továbbá, hogy a gyermekeknek joga van a boldog gyerekkorhoz, valamint rögzítette a jogokat és szabadságokat, amelyet el kell ismerjenek a szülők, mint egyének, valamint a kormányok is.

Az első genfi nyilatkozathoz képest jól látható, hogy az eltelt idő alatt az emberi jogok és az állami szerepvállalás összefüggésében hatalmas változások történtek. Fokozott felelősségvállalást írt elő - igaz, még mindig csak ajánlás formájában - a második genfi nyilatkozat a gyermekjogok védelme és érvényesítése érdekében az államok számára.

Ekkor került először rögzítésre nemzetközi nyilatkozatban a gyermek érzelmi jóllétének biztosítása.¹⁴

Bár a második Genfi Nyilatkozat nem szabályozza a gyermekjogok minden területét, és nem ír elő konkrét feladatokat az államok számára, az mégis rámutat arra, hogy szükség van az átfogó

¹³ Gyermek jogairól szóló ENSZ Nyilatkozat, 1959. december 10, Genf

¹⁴ Alistair MACDONALD QC: *The Right of the Child. Law and Practice*. Family Law. Jordan Publishing. 2011. 17.

nemzetközi szabályozásra, amely különleges módon meghaladja az emberi jogok védelmét, és figyelembe veszi a gyermeki jogokat is.

3.4 A Gyermek Nemzetközi Éve 1979

„A Gyermek Nemzetközi Éve” lett 1979 az ENSZ Közgyűlés döntése alapján a Genfi Nyilatkozat 20. évfordulója tiszteletére. Az év célja az volt, hogy felhívja a figyelmet a gyermekek jogaira és a gyermekekkel kapcsolatos problémákra, valamint elősegítse azok megoldását. Az egész világon szervezett ünnepségekkel a nemzetek és a szervezetek megerősítették elkötelezettségüket a gyermekek jogai iránt.¹⁵

1979 évi Gyermek nemzetközi éve jelentős szerepet játszott abban, hogy a kormányok számára általában politikai szempontból „nem kívánatos” jelenségek is a nemzetközi politika napirendjére kerültek, mint az utcagyerekek, a gyermekmunka, a fiatalkorú bűnelkövetők vagy a szexuális kizsákmányolás. Az év célja az volt, hogy felhívja a figyelmet a gyermekek jogaira és a gyermekekkel kapcsolatos problémákra, valamint elősegítse azok megoldását. Aminek hatására 1980-ban az ENSZ Emberi Jogi Bizottságának szerve munkacsoportot hívott össze a gyermekjogi egyezmény előkészítésére.

3.5 New Yorki Gyermekjogi Egyezmény 1989

Tíz éves előkészítő munkát követően a Gyermekjogi Egyezmény 1990. szeptember 2. napján lépett hatályba, majdnem egy évvel azt követően, hogy az ENSZ Közgyűlése 1989. november 20-án elfogadta, azaz a Gyermek Nemzetközi Év 10. és a Genfi Nyilatkozat elfogadásának 30. évfordulójának évében. Azóta a Föld összes állama - kivéve az Amerikai Egyesült Államokat -ratifikálták az egyezményt.

¹⁵ <https://unicef.hu/igy-segitunk/gyermekeknek-az-unicef-nemzetkozi-szervezetrol/az-unicef-tortenete>

Magyarország a közép-kelet-európai régióban az elsők között, az 1991. évi LXIV. törvénnyel ¹⁶ hirdette ki az Egyezményt.

Bár az Egyesült államok határozottan részt vett az Egyezmény előkészítésében, és megszövegezésében, azt 1995-ben alá is írta, azonban mind a mai napig nem ratifikálta.

Az Egyezmény célja, hogy aktív szerepvállalásra készítse az államokat a gyermekek jólétének, jogainak és jóllétének biztosítása érdekében, továbbá összefogja és harmonizálja azokat a gyermekjogokat, amelyek a különböző nemzetközi jogi szerződésekben elszórtan lelhetőek fel.

Az Egyezménye az emberi jogok egyik legszélesebb körben elfogadott egyezménye, amely egyedülálló módon a gyermekekre fókuszál. Ez az első átfogó jogi katalógus, amely tartalmazza a gyermekek számára releváns gazdasági, szociális, polgári és politikai jogokat. 54 cikkből áll, amelyből 40 cikk rendelkezik jogokról, 14 pedig az egyezményben foglaltak végrehajtásáról rendelkezik.

Thomas Hammarberg csoportosítása alapján¹⁷ három alapelve a részvétel, a védelem, és az ellátás, vagy másnéven a gondozás. A részvétel alapelve azt fedi, hogy a gyermek korától és érettségétől függően részese a saját sorsát érintő kérdések megvitatásának. A védelembe tartozik az erőszak, kizsákmányolás, káros hagyományok és más életre vagy egészségre veszélyes szokások elleni védelemhez tapadó jogok. A harmadik pedig a gondozás, ellátás, idetartoznak döntően az alapvető szükségletek kielégítéséhez tartozó jogok, mint az élet, a megfelelő élelem, egészség, pihenés, oktatás. Ezt hívjuk „a 3 P modelljének” is, utalva az angol szavak kezdőbetűjére: *participation*, *protection*, *provision*.

Az egyezmény alapvetően megváltoztatta a korábbi gondolkodásmódot a gyermekekről és a gyermekkor védelméről, azáltal, hogy rögzítette a minimum standardokat, amelyek minden

¹⁶ 1991. évi LXIV. törvény a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről

¹⁷ Thomas HAMMARBERT: The UN Convention on the Rights of the Child - and How to Make It Work. In: Human Rights Quarterly 1990 (12), 97.

gyermeket megilletnek a gondozás, nevelés, fejlődés és részvételi jogok érvényesítése során, és a gyermekeket jogalanyként, jogok hordozójaként és társadalmi szereplőként kezeli. Ennek eredményeként az egyezmény fontos mérföldkő a globális gyermekvédelem és a gyermekek jogainak védelme terén.

Az elmúlt húsz évben az Egyezmény elfogadása jelentős változást hozott a gyermekorról alkotott világgépben és elfogadottá tette a gyermekjogi nyelvet. A Gyermekjogi Bizottság következetes gyakorlatával és folyamatos monitorozásával egyre inkább elvárás, hogy a nemzeti jogok összhangban legyenek az Egyezménnyel.

Egy 2009-es UNICEF kutatás szerint ¹⁸a vizsgált 52 állam kétharmada beemelte a Gyermekjogi Egyezményt a nemzeti jogrendszerébe, míg egyharmaduk beillesztette azt az alkotmányába is. Ez jelentős előrelépés, azonban nem mindig vezet direkt következményekhez az adott ország gyermekjogi gyakorlatára.

3.6 Az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága

A Gyermekjogi egyezmény 43. cikkének 1. pontja¹⁹ felállította a genfi székhelyű Gyermekjogi bizottságot, eredetileg tíz taggal 1991-ben, amely 1998 évben tizennyolc tagúvá bővítették.

A Gyermekjogi egyezmény végrehajtásának ellenőrzése elsősorban az államokon múlik, azonban az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága az államok tevékenységét figyelemmel kíséri, és - jogilag nem kötelező-ajánlásokat tesz számukra a hatékonyabb végrehajtás érdekében.

¹⁸ Celebrating 20 years of the Convention on the Rights of the Child. The state of the world's children. Special edition. UNICEF. 2009. 11.

¹⁹ A részes államok által az Egyezményben vállalt kötelezettségek teljesítése területén elért előrehaladás vizsgálatára megalakul a Gyermek Jogainak Bizottsága, amely az alábbiakban meghatározott feladatokat látja el.

Ez az eljárás három tevékenységet jelent: jelentéstételt, a zárószövevények útján történő vizsgálatot, valamint utánkövetést.

Gyermekjogi egyezmény minél teljesebb körű megvalósításának érdekében, 2001 óta az egyes cikkekhez úgynevezett átfogó vagy általános kommentárok - *general comments* - készülnek.

Ezek a kommentárok a Gyermekjogi Bizottság testületi állásfoglalását jelentik, amelyek segítséget nyújt a részes államok a Gyermekjogi egyezményben rögzített egyes jogok részletes értelmezésében.

A Gyermekjogi egyezmény 44. cikke alapján ötévente minden részes államnak jelentésben be kell számolnia arról, hogy milyen intézkedéseket tett az egyezmény, valamint a Fakultatív Jegyzőkönyvek rendelkezéseinek végrehajtása érdekében. A 44. cikk azt is előírja, hogy ezeket a jelentéseket minél szélesebb körben bárki által hozzáférhetővé kell tenni.

A bizottság független szakértői testületként ellenőrzi a Gyermekjogi egyezmény végrehajtását a fentebb részletezett jelentéstételi kötelezettség alapján. Azonban végrehajtás kikényszerítésének hiánya, valamint a rendszeres utánkövetés hiánya miatt gyakran kritizálják a Bizottságot.

4. Az Európa Tanács

4.1 Emberi Jogok Európai Egyezménye

Az Európa Tanács egyik legfontosabb eredménye az, hogy 1950-ben elfogadta az Emberi Jogok Európai Egyezményét (továbbiakban EJEE), amelyet minden tagállama ratifikált, és konkrét rendelkezéseket tartalmaz a gyerekekre vonatkozóan. Ezt követően felállították az Emberi Jogok Európai Bíróságát (továbbiakban: EJEB), amely az emberi jogok első európai bírói fóruma.

Az EJEB kiterjedt ítélkezési gyakorlatot alakított ki a gyermekek jogaira vonatkozóan az EJEE rendelkezéseiben megfogalmazott pozitív kötelezettségekre összpontosító értelmező megközelítéseket alkalmazva. Ezekben egyre többször utal a Gyermekjogi Egyezményre.

Mindazonáltal fontos kiemelni, hogy az EJEB nem általánosságban, hanem kizárólag eseti alapon vizsgálja meg a kérelmeket, ezért nem nyújt átfogó áttekintést az EJEE értelmében a gyermekjogokról.

4.2 Európai Szociális Karta²⁰

Az Európai Szociális Karta az Európa Tanács másik fő emberjogi szerződése, amely szociális jogok védelme körében külön kitér a gyermekek jogaira. A gyermekek jogai szempontjából két rendelkezés különösen fontos, az első a 7. cikk, amely előírja a gyermekek gazdasági kizsákmányolással szembeni védelmét. A második pedig a 17. cikk, amely kimondja, hogy az államoknak megfelelő és szükséges intézkedéseket kell tenniük annak biztosítása érdekében, hogy a gyermekek részesüljenek a számukra szükséges gondozásban, oktatásban, képzésben és támogatásban.

4.3 Gyermekjogi Ombudsmanok Európai Hálózata (továbbiakban csak Hálózat)

Mindenképpen meg kell említeni a Hálózatot (*European Network of Ombudspersons for Children*, rövidítve: ENOC), ami egy nonprofit szervezet, amely független gyermekjogi intézmények szövetsége. A Hálózat kifejezetten az Európa Tanácsban működő, különböző elnevezésű, független gyermekjogi intézmények irodáit köti össze, hogy elősegítse a gyermek alapvető jogainak védelmét és előmozdítását. Feladata az, hogy segítse a gyermekjogok érvényesítését és védelmét, amint az az ENSZ Gyermekjogi Egyezményében megfogalmazódik.

A Hálózat 1997-ben alakult Trondheim-ban, Norvégiában, amikor 10 intézmény találkozott az UNICEF-fel.

²⁰ 1999. évi C. törvény az Európai Szociális Karta kihirdetéséről

A Hálózat titkársága 2008 óta állandó jelleggel működik Strasbourgban, amelynek működése részben az Európai Unió finanszírozásával biztosított. Jelenleg Franciaországban, mint egyesület van nyilvántartva.

2022-re a Hálózat 44 intézményt foglalt magába a 34 Európa Tanács tagállamban, ebből 22 az Európai Unió tagállama. A tagság korlátozva van az Európa Tanács 46 tagállamában működő intézményekre.

A Hálózat feladata, és célja nem profit teremtése, hanem a következők:

- A gyermekek jogainak előmozdítása és védelme, és a Gyermejjogi Egyezmény teljes körű végrehajtásának stratégiáin dolgozni;
- Szakmai információk, kapacitásépítés és támogatások cseréjének fórumaként szolgálni a tagok között;
- Független gyermekjogi intézmények felállításának előmozdítása világszerte, és támogatást nyújtani ezeknek az kezdeményezéseknek, valamint áttekintést tartani más tevékenységekről a világban, és a Hálózat határain túl szélesebb körben megosztani;
- Kapcsolatok és támogatások ösztönzése más független gyermekjogi intézmények és hálózataik között világszerte;
- Az érdekérvényesítés és politikai munka révén biztosítani, hogy az illetékes európai testületek a gyermekjogokat központi helyre helyezték tevékenységükben, jogszabályaikban és politikáikban, és gyermekjogi megközelítést alkalmazzanak munkájukban;
- Aktív részvétel előmozdítása a döntéshozatali folyamatokban, a jogszabályokban és a politikában, amelyek a gyermekekre vonatkoznak. Az ENOC célja, hogy az ilyen aktív részvételt és bevonást a gyermekek és fiatalok minden ENOC munkájában és döntéshozatalában alkalmazza, többek között konzultációkkal, bevonással és más tevékenységekkel;

- Stratégiai beavatkozások kezdeményezése és koordinálása a gyermekek jogait érintő politikák és jogi eljárások esetében, amelyeket az ENOC teljes tagjainak legalább kétharmada elfogadott.²¹

4.4 Iránymutatás a gyermekbarát igazságszolgáltatásról

2010. november 17 napján kiadta iránymutatásait az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága a gyermekbarát igazságszolgáltatás vonatkozásában. Az Iránymutatás a tagállamok kötelezettségévé tette a gyermek részvételével folyó, illetve a gyermekeket érintő valamennyi ügyben a gyermek legfőbb érdekében, mint elsődleges szempontnak a figyelembevételét, és a véleményének megfelelő súllyal való figyelembevételét.

5. Az Európai Unió

A gyermekjogok Unión belüli fejlődése fokozatosan, egy-egy területen változó ütemben ment végbe, tekintettel arra, hogy a közösségi jog szabályai alapján az EU csak abban az esetben alkothat jogszabályokat, ha ahhoz a Szerződések hatáskört ruháznak rá²². Mivel a gyermekjogok ágazatokon átívelnek, az EU hatásköre eseti alapon határozható meg.

5.1 Lisszaboni Szerződés

Az Európai Unió részéről az általános emberi jogok részeként védelmet kell élveznie a gyermekek jogainak, a Gyermekjogi Egyezményt és más nemzetközi emberi jogi dokumentumot aláíró és ratifikáló uniós tagállamok kötelezettsége miatt. Azonban ezt meghaladóan a Lisszaboni szerződés, amely 2009. december 1-jén lépett hatályba új időszámítást jelez a gyermekek jogai területén. A

²¹ <https://enoc.eu/who-we-are/about/> a szerző általi fordításban

²² Az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata 24. cikke

Lisszaboni Szerződés az Unió általános célkitűzésévé és alapértékévé tette a gyermeki jogok védelmét, amely kötelezettséget keletkeztet a gyermekjogok tekintetében.²³

A Lisszaboni szerződés 2009. december 7. napján kihirdette az Európai Unió Alapjogi Chartáját, amely által az beemelődött az uniós joganyagba, és a szerződésekkel azonos kötőerővel ruházta fel.²⁴

5.2 Az Európai Unió Alapjogi Chartája

Az Alapjogi Charta első ízben hivatkozik részletesen, uniós „alkotmányos” szinten a gyermekek jogaira. Az Alapjogi Charta több helyen is megemlíti a gyermekek jogait, többek között a gyermekek kötelező oktatásban való ingyenes részvételhez való jogát²⁵, az életkoron alapuló hátrányos megkülönböztetés tilalmát²⁶, valamint a kizsákmányoló gyermekmunka tilalmát²⁷. Azonban mindezek mellett az Alapjogi Charta külön cikket szentel a gyermekek jogaira.

„A gyermekek jogai

(1) A gyermekeknek joguk van a jólétükhöz szükséges védelemhez és gondoskodáshoz. A gyermekek véleményüket szabadon kifejezhetik. Az őket érintő ügyekben véleményüket életkoruknak és érettségüknek megfelelően figyelembe kell venni.

(2) A hatóságok és a magánintézmények gyermekekkel kapcsolatos tevékenységében a gyermek mindenképp főlött álló érdekének kell az elsődleges szempontnak lennie.

²³ Az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata. 2. és 3. cikke

²⁴ Az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata 6. cikk (1) bekezdés

²⁵ Az Európai Unió Alapjogi Chartája 14. cikk (2) bekezdése

²⁶ Az Európai Unió Alapjogi Chartája 21. cikk

²⁷ Az Európai Unió Alapjogi Chartája 32. cikk

(3) Minden gyermeknek joga van ahhoz, hogy mindkét szülőjével rendszeres, személyes és közvetlen kapcsolatot tartson fenn, kivéve ha ez az érdekeivel ellentétes.,²⁸

Ez a cikke az Alapjogi Chartának már több ügyben került hivatkozásra az Európai Unió Bírósága előtt. Gyermekjogi kérdésekben az Európai Unió Bírósága mindeddig elsősorban előzetes döntéshozatali ügyeket vizsgált felül, tekintettel arra, hogy az eljárást valamely nemzeti bíróság kezdeményezte, valamint többségében a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a Brüsszel II a²⁹ rendelet értelmezését kérték.

A tagállamok Alapjogi Chartából eredő kötelezettségeinek teljesítését az Európai Bizottság ellenőrzi, ami akár kötelezettségzegési eljárást is vonhat maga után.³⁰

5.3 Brüsszel II a rendelet

Az egyik leggyakrabban alkalmazott, gyermekeket érintő polgári jogi eszköz a Brüsszel II a rendelet, amelyet Dánia kivételével az Európai Unió minden tagállamában közvetlenül alkalmazni kell. A rendelet meghatározza a házasság felbontásával, a különválással és a házasság érvénytelenítésével - így a gyermekek felügyeleti jogával - kapcsolatos polgári ügyekben a joghatóságra, a határozatok elismerésére és a végrehajtására vonatkozó közösségi szabályokat.

A rendelet kimondja, hogy „[a] házasság felbontására, a különválásra, illetve a házasság érvénytelenítésére vonatkozó határozatok tekintetében ezt a rendeletet csak a házassági kötelekék felbontására kell alkalmazni, és a rendelet nem foglalkozik olyan kérdésekkel, mint például a házasság felbontásának jogalapja, a házasság vagyoni jogi következményei vagy egyéb járulékos

²⁸ Az Európai Unió Alapjogi Chartája 24. cikk

²⁹ 2201/2003/EK rendelet: a Tanács rendelete A házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, illetve az 1347/2000/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (továbbiakban Brüsszel II a)

³⁰ Az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata 258. cikk.

vonatkozások.”³¹. Tehát az anyagi jogi szabályok az egyes tagállamok hatáskörébe tartoznak. Azonban ezen kerete között is megállapítható, hogy a rendelet a szülői felelősség eljárásjogi aspektusait rendezi, tehát a joghatóságot, a határozatok elismerését, és azok végrehajtását. A Brüsszel II a rendelet értelmezéséhez pedig az Alapjogi Charta nyújt segítséget. A Brüsszel II a rendelt gyors és hatékony eljárást irányoz elő, valamint a határozatok minél tágabb körben történő elismerését és végrehajtását biztosítja, amely a polgári jogi eljárásokban védi a gyermekek jogait.

Olyan fontos eljárásjogi kérdéseket is rendezett, min a gyermekek egyik tagállamból a másikba történő jogellenes elvitelére vonatkozó ügyek rendezésének eljárásjogi kérdését. Rögzítette, hogy annak a tagállamnak a bíróságai, ahol a gyermek közvetlenül a jogellenes elvitelt megelőzően szokásos tartózkodási hellyel rendelkezett, mindaddig megtartják joghatóságukat, amíg egy másik tagállam nem válik a gyermek fő tartózkodási helyévé.

A rendelet egyik fő célkitűzése a gyermekek azon jogának biztosítása, hogy kapcsolatot tarthasson mindkét szülőjével, még akkor is, ha azok külön vagy eltérő tagállamban élnek.

5.4 Európai Unió Gyermekjogi Ütemterve

2011. február 15. napján került elfogadásra az Európai Unió Gyermekjogi Ütemterve³², amely az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának 2010. november 17. napi iránymutatására épül. Az ütemterv meghatározta a gyermekjogi szabályozás és szakpolitika uniós tagállamokon belüli fejlesztésének kulcsfontosságú prioritásait. Az ütemterv a gyermekek védelme szempontjából releváns jogalkotási eljárásokat is meghatározott, előirányzott. Az ütemterv egyik legfontosabb intézkedése, hogy az igazságszolgáltatás gyermekbarát jellegét erősítse. Alapvető követelményként fogalmazza meg azt, hogy az igazságszolgáltatásnak a gyermekek számára hozzáférhetőnek kell lennie és annak a gyermekek részére hozzáférhetőnek kell lenniük az őket érintő eljárásokban, mégpedig a

³¹ Brüsszel II a (8) preambulumbekzdése

³² Európai Bizottság (2011), Az EU gyermekjogi ütemterve: A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának, COM(2011)0060 final, Brüsszel, 2011. február 15.

fejlettségüknek, koruknak és szellemi képességüknek megfelelően tájékoztatást kapjanak, döntést hozhassanak és véleményt nyilváníthassanak. Az Ütemterv meghatározta a tagállamok jogalkotásának irányát és tartalmát, elősegítve ezzel azt, hogy a gyermekjogok az EU alapjogi politikájának szerves részévé válhassanak.

Az ütemterv részeként került rögzítésre azon elgondolás, melynek értelmében 2012 a gyermekbarát igazságszolgáltatás éve volt Európában.

5.5 Brüsszel II b rendelet ³³

2016-ban elkészült a Brüsszel II a rendelet átdolgozásának javaslata, amelyet 2019. június 25. napján fogadtak el. A Brüsszel II b rendelet a házassági és szülői felelősségi ügyekben a joghatóságról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint a gyermekek jogellenes külföldre viteléről 2022. augusztus 1. napjától kell alkalmazni. A korábbi Brüsszel II a rendelet szerinti eljárásrendet egyértelműsíti, egyszerűsíti, s egészíti ki a jogellenes gyermekelviteli ügyeket illetően. A rendelet célja, hogy a Brüsszel II a rendeletben foglaltakhoz képest is jobban felgyorsítsa az eljárásokat, mivel sok esetben gyorsan kell cselekedni a gyermek mindenek felett álló érdekének védelmében.

A Brüsszel II b rendelet harmonizálta a joghatóságra vonatkozó szabályokat a házasság felbontása, a különválás, a házasság érvénytelenítése és a szülői felelősségi viták során, valamint továbbfejlesztette a gyermekek jogellenes külföldre vitele esetén a visszaviteli eljárásokat. A rendelet felgyorsította az eljárásokat, mégpedig azáltal, hogy egyértelmű határidőket vezetett be, mind az első, mind a másodfokú bíróságnak hat héten belül kell határoznia.

³³ 2019/1111 rendelet: A Tanács rendelete a házassági és szülői felelősségi ügyekben a joghatóságról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint a gyermekek jogellenes külföldre viteléről (átdolgozás), amely hatályon kívül helyezi a 2201/2003/EK rendeletet (továbbiakban Brüsszel II b rendelet)

A Brüsszel II b rendelet fontos szerepet biztosít a közvetítői eljárás lefolytatására, amely kompromisszumos megoldást biztosít a felek számára.

A Brüsszel II b rendelet a szülői felelősségről szóló határozatok esetében megszüntette a köztes - végrehajthatóvá nyilvánítási - eljárást, amely időben felgyorsította az eljárást, valamint a felek számára is olcsóbbá tette azt.

A Brüsszel II b rendelet egyértelműsítette a szabályokat a gyermekek egy másik uniós tagállamba történő elhelyezésével kapcsolatban, ideértve a hozzájárulás szükségességét valamennyi helyzetben (kivéve, ha a gyermeket a szülőnél helyezik el).

Továbbá előmozdította a határozatoknak a hatékonyabb végrehajtását a végrehajtás felfüggesztésének, illetve megtagadásának lehetséges okainak bevezetésével, lehetőséget teremtve a határozatok, közokiratok, bizonyos megállapodások egyszerűbb mozgására az Európai Unión belül a más uniós tagállamokban az elismerésre és végrehajtásra vonatkozó szabályok révén. Mindezek hatására az együttműködés jobb lesz az uniós tagállamok központi hatóságai és bíróságai között, tiszteletben tartva a felek jogait és a titoktartásra vonatkozó szabályokat.

A gyermeknek lehetőséget kell kapnia a meghallgatásra az őt érintő eljárásokban. Hangsúlyozza továbbá, hogy az Európai Unió Alapjogi Chartájának 24. cikkének (1) bekezdésével³⁴, és a gyermekek jogairól szóló 1989. november 20-i, a nemzeti jog és eljárás szerint végrehajtott Egyezményvel összhangban továbbra is az elsődleges szempont a gyermek mindenekfelett álló érdeke. Kiegészíti a gyermekek jogellenes külföldre vitelének polgári jogi vonatkozásairól szóló 1980. évi hágai egyezményt, amely a gyermekek származási országukba történő visszavitelét elrendelő határozatokkal foglalkozik.

³⁴ (1) bekezdés A gyermekeknek joguk van a jólétükhöz szükséges védelemhez és gondoskodáshoz. A gyermekek véleményüket szabadon kifejezhetik. Az őket érintő ügyekben véleményüket életkoruknak és érettségüknek megfelelően figyelembe kell venni.

5.6 Az Európai Unió Gyermekjogi Stratégiája ³⁵

A Stratégia kifejti, hogy egy közös európai stratégiára van szükség, amely előmozdítja, támogatja és védi a gyermekek jogait az őket hozó döntésekben való részvétel során. A stratégia az Európai Unió külső és belső politikájában segíti elő a gyermekek jogainak érvényesülését. A Bizottság a közleményében 7 fontos pontot jelölt meg:

1. **Részvétel a politikai és demokratikus életben:** olyan EU, amely lehetővé teszi a gyermekek számára, hogy aktív polgárokká és demokratikus társadalmak aktív tagjaivá váljanak
2. **Társadalmi-gazdasági befogadás, egészségügy és oktatás:** olyan EU, amely küzd a gyermekszegénység ellen, előmozdítja az inkluzív és gyermekbarát társadalmakat, egészségügyi és oktatási rendszereket.
3. **Társadalmi-gazdasági befogadás, egészségügy és oktatás:** olyan EU, amely küzd a gyermekszegénység ellen, előmozdítja az inkluzív és gyermekbarát társadalmakat, egészségügyi és oktatási rendszereket.
4. **Gyermekbarát igazságszolgáltatás:** olyan EU, ahol az igazságszolgáltatási rendszer tiszteletben tartja a gyermekek jogait és szükségleteit
5. **Digitális és információs társadalom:** olyan EU, ahol a gyermekek biztonsággal használhatják a digitális környezetet, és kihasználhatják az abban rejlő lehetőségeket
6. **Digitális és információs társadalom:** olyan EU, ahol a gyermekek biztonsággal használhatják a digitális környezetet, és kihasználhatják az abban rejlő lehetőségeket
7. **A gyermekek szempontjának beépítése valamennyi uniós fellépésbe**

³⁵ A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságának és a Régiók Bizottságának 2021. március 24.

V. A gyermekjogok Magyarországon

1. A gyermekvédelem történeti áttekintése Magyarországon

A korábbiakban részleteztem a gyermekvédelmi szabályozások nemzetközi keretrendszerének fejlődését, amelynek fontos ismerünk Magyarországi folyamatát is, ahhoz, hogy láthassuk a rendszer egészét. Magyarországon a nemzetközi szabályokhoz képest mindig is erősebb, előre mutatóbb szabályok voltak a gyermekvédelem tekintetében.

Magyarországon a gyermekvédelem intézményesült szinten már a XVIII. században megjelent, amikor árvaházak létesültek, először 1741-ben Nemcsón, majd 1749-ben Kőszegen.

Brunszvik Teréz nevéhez köthető az első óvoda, amelyet Krisztinavárosban alapított azért, hogy a dolgozó szülők kisgyermekének napközbeni elhelyezése megoldott legyen, Ebben az intézményben képzés is folyt úgynevezett beszéd és értelemgyakorlat. Ezt követően országsszerte nyíltak az óvodák, amelyek a dolgozó szülők gyermekeinek napközbeni elhelyezését és napközbeni nevelését oldotta meg.

1852-ben pedig megnyílt az első Magyarországi bölcsőde is Pesten, amelyre az iparosodás hatására elterjedt női munka miatt vált szükségessé.

Magyarországon a nemzetközi szabályoknál is határozottabban tiltották a gyermekmunkát, és 1844 évi úgynevezett ipari törvények megtiltották a 12 évesnél fiatalabb gyermekek foglalkoztatását, így lépve fel a gyermekmunka ellen. Ebben az időben Angliában a korlátozás ennél enyhébb volt, ott a 9 évesnél fiatalabb gyermekek foglalkozása volt csupán tiltott.

A magyar gyermekvédelmi rendszer kialakulása kapcsán Nagyon fontos kitérni az 1901. évi törvényekre, amelyek Széll Kálmán nevéhez fűződnek. Az 1901. évi VIII. törvénycikk rendelkezett az állami gyermekmenhelyek felállításáról, amelyek feladata a 7 éven aluli, elhagyottnak nyilvánított gyermekeket védte intézményesített rendszerben. A gyermekmenhelyeken csupán azok a gyermekek voltak elhelyezhetők, akik betegek, vagy gyenge fejlettségűek voltak, ápolást és orvosi gondozást

igényeltek. A 7-15 éves gyermekek amennyiben lehetett, úgy az intézményrendszeren belül maradtak, valamint azok a gyermekek, akik kivételesen tehetségesek voltak, számukra ingyenes helyeket biztosítottak állami tanintézetekben. Azok a 7 évesnél idősebb gyermekek, akik nem maradhattak a menhelyen megbízható gondviselőkhöz kerültek, elsősorban gazdákhöz, és iparosokhoz, amely valójában az ellátás fejében gyermekmunkát jelentett.

Az árvák befogadását az 1901. évi XXI. törvény engedélyezte magánárvaházakban, vagy már jótékony célú intézetekben és egyesületeknél, amelyeket az állam költségvetésből támogatta.

1908-ig országos hálózat épült ki 18 gyermekmenhelyből.

A II. világháborút követően a gyermekmenhelyek megszűntek, és helyettük csecsemő- és gyermekotthonok létesültek. 1946-ban megalapították Hajdúhadházán az első gyermekvárost, majd 1957-ben hozták létre a Fóti gyermekvárost, ahol testvéreikkel együtt lakhattak 3-18 éves korukig az államilag gondozott gyermekek.

A gyermekvédelem kapcsán fontos megemlíteni a nevelési tanácsadó intézmények hálózatát. A nevelési tanácsadók a problémás gyermekek segítségét, fejlesztését a lehetőségekhez képest a gyermek családban maradása mellett próbálják biztosítani, valamint segítséget adni a rászoruló családoknak preventív programokkal.

Battonyán adták át 1984-ben az első S.O.S gyermekfalut, aminek specialitása az, hogy a gyermekek családszerű közösségekben élnek, nevelődnek, vegyes életkorú koedukált csoportokban, amelyeket egy egy-házanya gondoz. A házanyák vállalják az alapító eredeti szándékát, azt, hogy nem kötnek házasságot, és nem szülnek gyermeket.

1986-tól kialakult a nevelőszülői rendszer, ahol az anya főállásban, az apa vagy más segítő családtag pedig mellékállásként legalább 5 - fogyatékos, vagy súlyos magatartási problémák esetén három - gyermek nevelését, gondozását. A nevelőszülők a Gyermek- és Ifjúságvédelmi Intézetek részeként a szakellátásba került gyermekek számára biztosítják a családokat. A nevelőszülői hálózatnak állami, egyházi és civil szereplői is vannak.

A Családsegítő Központok is 1986-évből kezdtek meg működésüket, amelyek feladata a helyi szociális helyzet és segítézés feltérképezése, a családgondozás, támogatás, segíté szaktanácsadás. Mára nevük Család-és gyermekjóléti központ, amely fenntartója a járásszékhely önkormányzata. A központok a gyermekvédelmi gondoskodás keretébe tartozó hatósági intézkedésekhez kapcsolódó tevékenységeket látja el, speciális szolgáltatásokat nyújt, a járás család- és gyermekjóléti szolgálatainak szakmai munkáját támogatja, valamint az észlelé-és jelzőrendszer fontos részét képezi.

2. *Mai szabályozás Magyarországon*

A nemzetközi szabályozások történeti áttekintése és bemutatása után nagyon fontosnak tartom a mai Magyarországi szabályozás bemutatását, mivel úgy gondolom, hogy a gyermekvédelemben sok szempontból az államok mondhatóak a legfontosabb szereplőknek. Az államok azok, akik a nemzetközi politika színterén tudnak azért tenni, hogy az emberi, ezen belül is jelen kutatás tárgyai a gyermeki jogok hatékonyabban érvényesüljenek. Ezen kívül az államok vállalják az elsődleges kötelezettséget a nemzetközi emberi jogi szerződések nemzeti szintű átültetésére és alkalmazására, amelynek okán felelősségük, valamint és számon kérhetőségük is jelentős, sőt, tovább gondolva magukat a nemzetközi szervezeteket is államok hozzák létre.

A gyermekvédelem kapcsán mindenképpen meg kell említeni a 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és gyámügyi igazgatásáról, valamint a 2011. évi CCXI. törvény a családok védelméről, azonban ezen két jogszabálynak a gyermekközpontrú igazságszolgáltatás magyarországi helyzetéhez nincs köze, ezek a gyermekvédelmi rendszert szabályozzák, emiatt ezek ismertetését a tanulmányomból mellőzöm.

2.1 Alaptörvény

Az Alaptörvényben számos gyermeket védő jogintézmény megtalálható, sőt már a nemzeti Hitvallás is tartalmaz rendelkezéseket³⁶ a gyermekek védelme, a gyermekek jövőjének biztosítása tárgyában.

Az Alaptörvény számos részén tartalmaz rendelkezéseket, amely a gyermekek jogait védi, úgy, mint az L) cikke, amely rögzíti a családot védő alapelveket, és azt, hogy a családnak, mint a nemzet fennmaradásának alapjának védelmét, a II. cikk, amely az emberi élet és méltóság védelmét rögzíti valamint a VII. cikk amely a gondolat, lelkiismeret és vallásszabadsághoz való jogot rögzíti. Az Alaptörvény XVI. cikke teljes egészében a gyermekekre vonatkozó alapelveket rögzíti.³⁷ Az Alaptörvény konkrétabb rendelkezéseket tartalmaz a gyermeki jogok területén, mint a korábbi Alkotmány³⁸. Az Alaptörvény rendelkezései egyaránt írnak elő jogokat és kötelezettségeket a szülőknek és a gyermekeknek. Az Alaptörvény kilencedik módosítása³⁹ kiegészítette az (1) bekezdést annak második mondatával, vagyis a születési nem önazonosságának védelmével, továbbá az alkotmányos önazonosság és a keresztény kultúrán alapuló értékrend szerinti nevelés elvével.

³⁶ „Felelősséget viselünk utódainkért, ezért anyagi, szellemi és természeti erőforrásaink gondos használatával védelmezzük az utánunk jövő nemzedékek életfeltételeit.” valamint „Felelősséget viselünk utódainkért, ezért anyagi, szellemi és természeti erőforrásaink gondos használatával védelmezzük az utánunk jövő nemzedékek életfeltételeit.”

³⁷ (1) Minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz. Magyarország védi a gyermekek születési nemének megfelelő önazonossághoz való jogát, és biztosítja a hazánk alkotmányos önazonosságán és keresztény kultúráján alapuló értékrend szerinti nevelést.

(2) A szülőknek joguk van megválasztani a gyermeküknek adandó nevelést.

(3) A szülők kötelesek kiskorú gyermekükről gondoskodni. E kötelezettség magában foglalja gyermekük taníttatását.

(4) A nagykorú gyermekek kötelesek rászoruló szüleikről gondoskodni.

³⁸ 1949. évi XX. törvény A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG ALKOTMÁNYA *

³⁹ Magyarország Alaptörvényének kilencedik módosítása (2020. december 22.) hatályos 2020 december 23 óta

2.2 A 2012. évi LXII. törvény a gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósulásához kapcsolódó egyes törvények módosításáról

Fontos megemlítenünk a 2012. évi LXII. törvényt a gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósulásához kapcsolódó egyes törvények módosításáról, amely az akkor hatályban lévő, fő törvények, a Btk.⁴⁰, Bv. törvény⁴¹, Be.⁴², Pp.⁴³ vonatkozásában írt elő külön szabályokat abban az esetben, amennyiben az eljárásban gyermek vesz részt. A törvény az Európai Unió irányelveinek⁴⁴ megfelelését szolgálta. Azóta ezen törvények újra lettek alkotva, és a hatályos szabályozásban ugyan ezen gyermekvédelmi intézkedések még hatásosabb formában kerültek beépítésre a büntető és polgári ügyekben, mind az anyagi jogban, mind az eljárásjogban.

A 2012. évi LXII. törvény a gyermekek jogainak védelmét az igazságszolgáltatás rendszerének minden oldalán szabályozta, és védte függetlenül attól, hogy milyen eljárás során, és milyen szerepben jelent meg a gyermek, vádlott, sértett, vagy egyéb érdekelt.

A polgári jogi eljárás során fontos kiemelni, hogy a kiskorú gyermek, mint perbeli cselekvőképességgel nem rendelkező fél személyes meghallgatásához a 2012. évi LXII. törvény 22. §-a által beiktatott, 2012. június hó 29. napja óta hatályos szabályok adnak eligazítást. Eszerint ténykérdésre ki lehet hallgatni a perbeli cselekvőképességgel nem rendelkező tizennegyedik életévét be nem töltött kiskorút és azt a tizennegyedik életévét be nem töltött kiskorút, aki ítéloképessége birtokában van,

⁴⁰ a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény

⁴¹ büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendelet

⁴² A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény

⁴³ polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény

⁴⁴ 2011. december 13-i 2011/93/EU európai parlamenti és tanácsi irányelvek, és a 2011. április 5-i 2011/36/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv

2.3 A 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (továbbiakban Ptk.)

A Ptk. Első könyvének Bevezető rendelkezése már tartalmaz olyan rendelkezéseket, amelyek a gyermekek jogainak védelmét is biztosítja a magánjogi jogviszonyokban, úgy, mint az 1:3 §-ban⁴⁵ rögzített jóhiszeműség és tisztesség elve, valamint az 1:4.§⁴⁶ amely az elvárható magatartás, és a felróhatóság tekintetében fektet le alapelveket. A Ptk. Második könyve is tartalmaz alapvetéseket a gyermekek vonatkozásában, úgy mint az ítélőképessége birtokában lévő gyermek véleménye figyelembe vételének követelményét⁴⁷ is tartalmazza, összhangban az Egyezményben és a Brüsszel II b⁴⁸ rendeletben foglalt rendelkezésekkel.

A Ptk. azonban túlnyomórészt a Negyedik Könyvében a Családjogi Könyvében tartalmaz rendelkezéseket a gyermekek vonatkozásában. A Negyedik Könyv négy alapelvet emel ki, amely a házasság és a család védelme, a gyermek érdekének védelme, a házastársak egyenrangúságának elve, valamint a méltányosság és a gyengébb fél védelmének elve. Az elvek között másodikként felsorolt, a kiskorú gyermek érdekeinek védelme kifejezésre juttatja azt az alapelvet, hogy a gyermekekkel összefüggő jogviszony esetében az elsődleges rendezési szempont a gyermek érdekének szem előtt tartása. A Ptk. az alapelveken kívül tartalmazza még a gyermekközpontú igazságszolgáltatást biztosító azon rendelkezést, amely szerint elsődlegesen a gyermek érdekét figyelembe kell venni a házasság felbontása esetében⁴⁹, a kapcsolattartás szabályozása, a szülői felügyeleti jog gyakorlása és a gyermek tartásának rendezése esetében⁵⁰ is. A gyermek érdeke elsősorban a házasság felbontásának jogkövetkezményeinek megállapítása, valamint az azokról történő rendezése körében érvényesül, amelyet a Ptk. valamennyi, a gyermeket érintő joghatás tekintetében külön is megállapítja, nem csak

⁴⁵ Ez a rendelkezés a gyermekek vonatkozásában akként fordul elő, hogy a házasság felbontása, valamint a vagyonmegosztás körében a tisztességes és jóhiszemű eljárás a gyermek érdekét biztosítja

⁴⁶ Ezen rendelkezés a gyermekkel történő kapcsolattartás körében, a szülői felügyeleti jog gyakorlásánál, valamint a gyermektartásdíj fizetési kötelezettségekkel kapcsolatos polgári peres eljárásokban biztosítja a gyermekek védelmét.

⁴⁷ Ptk. 2:12.§ (4) bekezdése, a 2:14. § (3) bekezdése

⁴⁸ (EU) 2019/1111 rendeletet a (továbbiakban Brüsszel II b rendelet)

⁴⁹ Ptk. 4:21.§ (5) bekezdés

⁵⁰ Ptk. 4:21. § (6) bekezdés

az alapelveknél. A lakáshasználat vonatkozásában a gyermek lakáshasználati jogának figyelembevételéről önálló szakasz szól⁵¹, de megállapítható, hogy az a cél, hogy a gyermek lakhatásáról gondoskodni kell a lakáshasználattal kapcsolatos konkrét rendelkezéseket is áthatja.

A Családjogi Könyvben a gyermeknek döntésekbe történő bevonása⁵², valamint az érdekének elsődlegessége megjelenik a szülői felügyelet tekintetében is, különösen, ami a különélő szülő és a gyermek kapcsolatát, a különélő szülő jogait és kötelezettségeit illeti⁵³. A szabályok rendezik a nevelő szülő és a különélő szülő jogait és kötelezettségeit, amelyek rögzíti, hogy a szülőknek biztosítaniuk kell, hogy a házasság felbontását követően, sőt valójában már a házasság felbontás során is a gyermek szülei kapcsolatának megromlását és a család korábbi formájának megszűnését a lehető legkevesebb sérüléssel élje meg.

Kiskorú gyermek egyes esetekben perindításra is jogosult, úgy mint a szülői felügyeleti jog megszüntetése és visszaállítása iránti eljárásokban⁵⁴. A Ptk. szabályozza azt is, amennyiben a szülői törvényes képviselő kizárt érdekellentét miatt, ilyenkor a gyámhatóság eseti gyámot rendel ki.⁵⁵ Ezekkel a szabályozásokkal a gyermekeknek az igazságszolgáltatásban történő részvételi jogát biztosítja.

2.4 A 2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról (továbbiakban Pp.)

A Pp szabályai szerint a gyermeknek bár perbeli jogképességgel rendelkezik, azonban amennyiben nincs teljes cselekvőképessége, úgy perbeli cselekvőképessége sincs, ezért az eljárásban félként csak meghatalmazott útján járhat el, aki a törvényes képviselő, legtöbb esetben a szülő.⁵⁶ Azonban a szülői felügyelettel kapcsolatos eljárásokban a szabályozás lehetővé teszi a gyermek érdekeltkénti

⁵¹ Ptk. 4:79. §

⁵² Ptk. 4:148.§

⁵³ Ptk. 4:173.§-185.§

⁵⁴ Ptk. 4: 193. § (1)-(2) bekezdése

⁵⁵ Ptk. 4:163.§ (1)-(4) bekezdése

⁵⁶ Pp. 34.§ (2) bekezdés a) pontja

meghallgatását, ilyenkor indokolt esetben a bíróság ügygondnokot rendel ki részére, és egyidejűleg kötelezi a bíróságot arra, hogy a kiskorút tájékoztassa az ügygondnok eljárásjogi szerepéről.⁵⁷

A Pp.-ben a gyermekekkel kapcsolatos eljárásokban a nemzetközi szabályokkal összhangban a lehető leggyorsabb eljárást szorgalmazza, rövidebb ügyintézési idő meghatározásával.⁵⁸ Valamint a gyermek mindenek feletti érdekének biztosítása érdekében lehetőséget biztosít a hivatalbóli eljárásnak.

A Pp. tekintetében nagyon fontos részletezni a gyermek meghallgatására vonatkozó szabályokat. A bíróság döntése szerint amennyiben az szükséges, akkor a gyermek meghallgatáskor a felek, valamint képviselőik jelen lehetnek, de elrendelhető a gyermeknek a távollétükben történő meghallgatása. A törvény rögzíti, hogy a gyermek meghallgatásának megfelelő légkörben, a gyermek korára és érettségére figyelemmel, és számára érthető módon kell megtörténnie. A meghallgatás elején a gyermeket tájékoztatni kell arról, hogy a meghallgatás során a valóságnak megfelelő előadásokat kell tennie és arról, hogy a nyilatkozattételt, illetve az egyes kérdésekre a válaszadást megtagadhatja. Abban az esetben, amikor a bíróság a kiskorú részére ügygondnokot rendelt, a tájékoztatásnak az ügygondnok eljárásban betöltött szerepére, jogaira és kötelezettségeire is ki kell terjednie.⁵⁹

Fontos szabályként rögzíti a Pp. hogy a kiskorút az elnök hallgatja meg, és a kiskorúnak közvetlenül történő kérdésfeltevést az elnök engedélyezheti csak. Ez a szabály kifejezetten fontos a gyermekek traumatizációtól való megóvása tekintetében. A gyermekek meghallgatását a későbbiekben a gyermekközpontú igazságszolgáltatás minimumkövetelményeinek megvalósulása fejezetben részletesebben is kifejtjük.

⁵⁷ Pp. 473.§

⁵⁸ Pp. 431.§, 434.§ (8) bekezdése

⁵⁹ Pp. 473.§ (3) bekezdése

2.5 2021. évi LXII törvény a szülői felelősséget érintő nemzetközi igazságügyi együttműködésről

A törvény a Brüsszel II b rendelet, valamint a Gyermek Jogellenes Külföldre Vitelének Polgári Jogi Vonatkozásairól szóló Hágai Egyezmény⁶⁰ tagállamok közötti alkalmazásához hazai végrehajtásához szükséges rendelkezéseket állapítja meg, és szintén 2022. augusztus 1. napjától alkalmazandó. A szabályozás megerősíti az ítélőképessége birtokában lévő gyermekek meghallgatásához való jogát, amelyet a gyermekközpontú igazságszolgáltatás minimumkövetelményeinek megvalósulása fejezetben részletesebben is kifejttek.

VI. Gyermekközpontú vagy másnéven gyermekbarát igazságszolgáltatás

Ebben a fejezetben szeretném bemutatni az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatását, amely a gyermekbarát igazságszolgáltatás fogalmát először meghatározta, és annak célját, elveit megalkotta. Ebben a fejezetben a korábbiaktól eltérően a gyermekbarát igazságszolgáltatás szóhasználatot fogom használni a korábbi gyermekközpontú igazságszolgáltatáshoz képest, tekintettel arra, hogy az iránymutatás ezt a szóhasználatot használja.

Az igazságszolgáltatás gyermekközpontúvá tétele körében alapvetés, hogy az igazságszolgáltatás csak akkor lehet gyermekbarát, ha a gyermekek jogai érvényesülnek az eljárások során.

A gyermekbarát igazságszolgáltatás fogalmát az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása határozta meg először a következőképpen: a „gyermekbarát igazságszolgáltatás: olyan igazságszolgáltatási rendszer, amely az elérhető legmagasabb szinten biztosítja a gyermekek jogainak tiszteletben tartását és hatékony érvényesítését, figyelembe véve az alábbiakban felsorolt elveket, megfelelően tekintetbe véve a gyermek érettségét, értelmi szintjét és az ügy körülményeit. Olyan igazságszolgáltatás, amely hozzáférhető, az életkornak megfelelő, gyors, gondos, a gyermekek

I. ⁶⁰ 1986. évi 14. törvényerejű rendelet a Gyermek Jogellenes Külföldre Vitelének Polgári Jogi Vonatkozásairól szóló, Hágában az 1980. évi október 25. napján kelt szerződés kihirdetéséről

jogaihoz és szükségleteihez igazodó és azokra koncentrál, tiszteletben tartja a gyermekek jogait, beleértve a tisztességes eljáráshoz való jogot, az eljárásban való részvétel és az eljárás megértésének jogát, a magánélet, a családi élet, az integritás és a méltóság tiszteletben tartásához fűződő jogot.”

61

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása három fő célt határozott meg a gyermekbarát igazságszolgáltatás kapcsán, ezek a következők:

1. Az iránymutatás a bírósági eljárásokban, valamint ezek alternatíváiban részt vevő gyermek helyének és szerepének, véleményének, jogainak és szükségleteinek a kérdéseivel foglalkozik.
2. Az iránymutatás érvényes minden helyzetre, amelybe gyermekek bármely okból és bármilyen minőségben kerülhetnek, amikor kapcsolatba kerülnek bármely, a büntető-, polgári vagy közigazgatási jog végrehajtásában érintett illetékes szervvel és szolgálattal.
3. Az iránymutatás annak biztosítását célozza, hogy bármely ilyen eljárás során a gyermekek minden jogát - köztük a tájékoztatáshoz, a képviselőhöz, a részvételhez és a védelemhez való jogot - teljes mértékben tiszteletben tartsák, a gyermek érettségi és értelmi szintjének, valamint az ügy körülményeinek megfelelő figyelembevételével. A gyermekek jogainak tiszteletben tartása nem veszélyeztetheti a többi érintett fél jogait.⁶²

Egy gyermek többféle pozícióban kerülhet kapcsolatban az igazságszolgáltatással: lehet az eljárás során fél, tanú, terhelt, sértett, érintett, egyéb érdekelt. A gyermekbarát eljárás lényege azonban az, hogy nem tesz különbséget a fent megjelölt szerepek között azt jelenti, hogy a gyermeket sui generis megilletik azon jogosítványok, minimum-követelmények, amelyek az eljárást gyermekbaráttá teszik.

⁶¹ Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról i.m. 17.

⁶² Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról, i.m. 16.

Ezen minimum-követelmények a következők:

- a gyermek megfelelő tájékoztatása az eljárásról, az abban szereplő személyekről, az őt megillető jogokról és kötelezettségekről,
- a részvétel joga a gyermeket érintő eljárásokban,
- a gyermek meghallgatásának követelménye,
- a gyermek joga a szabad véleménynyilvánításhoz,
- a gyermek véleményének és akaratának figyelembevétele - a gyermek életkorának szem előtt tartásával,
- képviselőt és segítségnyújtást a jogok érvényesítésében,
- a gyermek életkorához (és ebből adódó szükségleteihez) igazodó eljárási rend. ⁶³

A gyermekbarát igazságszolgáltatás általános elemeiként határozza meg az Európa Tanács az iránymutatásában a tájékoztatás fontosságán kívül kiemeli a magánélet, és a családi élet védelmét, a gyermekek biztonságának fontosságát, a szakemberek képzésének jelentőségét, valamint a multidiszciplináris megközelítést.

A gyermekbarát igazságszolgáltatás követelményének érvényesülése és az igazságszolgáltatás gyermekbaráttá tétele elsősorban a szakemberek, vagyis a jogalkalmazó szakemberek kötelessége. A legtöbb esetben nem önszántából, hanem akaratán kívül, és anélkül kerül kapcsolatba egy gyerek az igazságszolgáltatás rendszerével. Azoknak a jogalkalmazóknak, akik az igazságszolgáltatás keretén belül dolgoznak fontos feladata tehát az, hogy megfelelő kommunikációval, szakmai attitűddel, valamint a jogszabályban előírtak betartásával segítsék elő az eljárás során a gyermekbarát igazságszolgáltatás fent felsorolt minimumkövetelményeit.

63 GYURKÓ Szilvia i.m. 1-2.

Ezeknek a minimum követelmények magyarországi szabályozásának bemutatásával szeretném tanulmányomban elemezni a gyermekközpontú igazságszolgáltatást.

1. A gyermekközpontú igazságszolgáltatás Magyarországi megvalósulása

Jelen fejezetben szeretném összevetni a nemzetközi szabályozást, a magyar szabályozást, és a gyermekközpontú igazságszolgáltatással szemben támasztott követelmények alapelveit, meghatározó elemeit egymással.

1..1 A gyermek mindenek felett álló érdeke

A gyermek legfőbb érdekének (*best interest of the child*) koncepcióját az Egyezmény honosította meg⁶⁴, és tette alapelvvé. Éppen ezért ezt az alapelvet belefoglalták a fentebb bemutatott nemzetközi szabályokban, megtalálható az Alapjogi Chartában, a Brüsszel II b rendeletben, és a Hágai Egyezményben is. A gyermek legfőbb érdeke Magyarországon ahogy azt már fentebb is írtam a Ptk. Családjogi könyvében is megjelent⁶⁵.

Ez az elv a gyermekközpontú igazságszolgáltatás alapja, amely miatt az adott helyzetben a gyermek érdekét legjobban szolgáló jog megvalósulását kell előmozdítani a gyermeket érintő jogalkotás és minden eljárás, illetve döntéshozatal során. Azonban ennek az alapelvnek a tartalmát nagyon nehéz meghatározni általánosságban, nincs konkrét általános meghatározása.

A legfőbb érdek a gyermekek összességére vonatkozik, ami bonyolítja az alkalmazást az egyes gyermekekre vonatkoztatva. Nézetük szerint a gyermek legfőbb érdeke összességében arra vonatkozik, amit kulturálisan normális, sőt akár ideális gyermeknek gondolunk. Az arról való döntés

64 3. cikk 1. A szociális védelem köz- és magánintézményei, a bíróságok, a közigazgatási hatóságok és a törvényhozó szervek minden, a gyermeket érintő döntésükben a gyermek mindenek felett álló érdekét veszik figyelembe elsősorban.

⁶⁵ Ptk. 4:2.§

tehát, hogy mi szolgálja a gyermek legfőbb érdekét, egyes kultúrákban vagy kontextusokban eltérő megközelítéseket eredményezhet. ⁶⁶

A gyermek mindenképp felett álló érdekét minden ügyben egyedileg kell megvizsgálni, és az ügy minden körülménye, és az összes releváns tényező figyelembevételével lehet meghatározni.

Azt is megállapíthatjuk, hogy ez az alapjog tartalmát meghatározza a gyermekközpontú igazságszolgáltatás három alapelve - a 3 P, a részvétel, a védelem és az ellátás.

1.2 Tájékoztatás és tanácsadás

Azért fontos a tájékoztatás, mert az igazságszolgáltatási rendszerrel kapcsolatba kerülő gyerekek jellemzően össze vannak zavarodva, nem tudják mi fog velük történni, nem tudják, vagy nem akarják eldönteni mi legyen a következő lépés.

Az igazságszolgáltatás rendszerével vagy más illetékes hatóságokkal (pl. rendőrség, bevándorlási, oktatási, szociális vagy egészségügyi szolgálatok) való első érintkezésükkor és végig az eljárás folyamán a gyermekeket és szüleiket haladéktalanul és megfelelő módon tájékoztatni kell. ⁶⁷

A gyermeket tájékoztatni kell jogairól, valamint azokról az eszközökről is, amelyeket jogai tényleges gyakorlásához vagy adott esetben védelméhez igénybe vehet.

A tájékoztatás követelmények alapelve már az Egyezményben is szerepel, annak 13. cikkében a véleménynyilvánítás szabadságának részeként került rögzítésre. Nagyon fontos, hogy ez a tájékoztatás megfelelő legyen, tekintettel arra, hogy ahogyan azt a bevezetőben is írtam az igazságszolgáltatás rendszere a felnőttekre íródott. A tájékoztatásnak és a tanácsadásnak a gyermek életkorának, értelmi szintjének és érettségének megfelelőnek kell lennie, figyelembe véve a gyermek

⁶⁶ JUHÁSZ Zsuzsanna: A gyermek „legfőbb érdekének” figyelembevétele a szülő bebörtönzése esetén Miskolc, Miskolci Jogi Szemle, 2020 /1 62.

⁶⁷ Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról i.m. 20.

nemi és kulturális sajátosságait, valamint azt általa érthető nyelven - számára érthető szavakkal - kell, hogy megtörténjen.

Ennek a tájékoztatásnak nem csak a jogokról kell szólnia, hanem magáról az eljárásról is, hogy az hogyan zajlik le, milyen szerepet tölt be a gyermek, hogyan történik a meghallgatása, és milyen következményei vannak ennek.

A Brüsszel II b alkalmazása óta a magyarországi szabályozásba is beépített szabályozás⁶⁸ kiemelt tájékoztatási követelményt ír elő az ítélőképessége birtokában lévő gyermek vonatkozásában. Az új szabályozás értesítési kötelezettséget ír elő a bíróság részére a nyilatkozattétel lehetőségéről.

Ez a szabály azonban csak lehetőséget teremt a gyermek számára a véleménynyilvánításához, nem kötelezettséget, ezzel is erősíti a gyermekek jogait. Fontos a tájékoztatási kötelezettség, hiszen a gyermek sorsát is érintő kérdésben fog döntést hozni a bíróság, amely során, a gyermek mindenk felett álló érdeke kell, hogy érvényesüljön. Pontosan ezért amennyiben a gyermek számára is fontos, hogy elmondhassa vagy más módon kifejezhesse az érzéseit, gondolatait, akkor tájékoztatni kell őt erről. Az, hogy melyik gyermek számít ítélőképessége birtokában lévőnek a gyermekek meghallgatásának követelménye fejezetben részletesebben írok.

A tájékoztatási kötelezettség nem csak a bírósági dolgozók tekintetében fontos, hanem az ügyvédek, jogi képviselők tekintetében is. A gyermekek képviselőjét ellátók tájékoztatása és kommunikációja támaszték lehet a gyermek számára az eljárás folyamán.

A tájékoztatás, a kommunikáció egy tanulható készség, ami miatt elengedhetetlen a részt vevők megfelelő képzése.

⁶⁸ Ptk. 4:171.§ (4) bekezdése

1.3 A részvétel joga a gyermeket érintő eljárásokban

A részvétel elve, azaz a gyermek azon joga, hogy az őt érintő minden ügyben elmondhassa véleményét és hangot adhasson nézeteinek, ahogyan azt már fentebb is említettem a gyermek jogairól szóló Egyezmény egyik vezérelve, a 3 P egyike (*participation*). Maga a részvétel joga az alapja a további minimumkövetelményeknek, úgy mind a gyermek meghallgatásának, véleménynyilvánításának, és véleményének figyelembevételének. Enélkül a következő három minimumkövetelmény sem valósulhat meg.

1.4 A gyermek meghallgatásának követelménye

Hosszú időn keresztül tartotta magát az a nézet, hogy a gyermekeknek a bírósági meghallgatását amennyiben csak lehetséges el kell, hogy kerüljék, és a gyermek véleményét a szülők elmondásából következtesse ki a bíróság. Úgy tartották, hogy a gyermekek meghallgatása az igazságszolgáltatási rendszerben olyan megpróbáltatás a gyermek részére, amely kerülendő. A nemzetköziszabályok, és elvek, valamint a gyermekközpontú igazságszolgáltatás szemléletének terjedésével, valamint a bírók továbbképzésével szerencsére mára már meghaladottá vált ez a hozzáállás.

Életkor szempontjából megállapíthatjuk, hogy a 14. életévét betöltött gyermeknek a véleményét minden egyes esetben figyelemmel kell venni, hiszen ettől az életkortól már vitathatatlanul ítélőképessége birtokában van, azonban nincs egységes gyakorlat a tekintetben, hogy a bíróság milyen módon győződhet meg a fiatal kívánságáról.

A Legfelsőbb Bíróság 17. számú irányelve kimondja, hogy a gyermek ítélőképessége birtokában lévőnek tekinthető, ha koránál és helyzeténél fogva képes önállóan és befolyásmentesen kialakítani véleményét.

A bíróság mérlegelési jogkörébe tartozik annak megítélése, hogy a gyermek ítélőképessége birtokában van-e bármely őt érintő bírósági kérdésben, és az is, hogy milyen súllyal veszik figyelembe a véleményét.

A Ptk. 4:171. § (4) bekezdése szabályozza azt, hogy indokolt esetben a bíróságnak a gyermeket meg kell hallgatnia, ugyanakkor a szabályozás módjáról nem rendelkezik, arról, hogy a gyermek meghallgatása milyen módon történjen, csak ennek a két lehetséges módozata kerül rögzítésre: a közvetlen vagy közvetett meghallgatás.

A közvetett meghallgatás előnye az lehet, hogy a gyermek számára kevesebb traumával, megrázkódtatással jár, mivel ilyen esetben nincsenek direkt kérdések. A „hivatalos” kérdések, valamint a félelmet keltő tárgyalótermi környezet, amely a közvetlen meghallgatással jár viszont kizárja a pszichológus, vagy egyéb a közvetett meghallgatásban közreműködő személy szubjektív torzító hatását. Mindezeket mérlegelni kell az eljárás során amikor a gyermek meghallgatásának módja tekintetében döntés születik. Egy dolgot viszont mindenképpen fontos szem előtt tartani, mégpedig azt, hogy a gyermek meghallgatásának megismétlését lehetőség szerint mellőzni kell, mivel ez egy komoly stresszhelyzetet hordoz magában.

Mindezek mellett személyes tapasztalatom, és véleményem, hogy 3 év alatti gyermek esetében a tájékoztatási kötelezettséget, és a meghallgatás lehetőségét mellőzni kell, kivéve, ha olyan adat merül fel az eljárás során, hogy a 3 év alatti gyermek is ítélőképessége birtokában van.

1.5 A gyermek joga a szabad véleménynyilvánításhoz, valamint a gyermek véleményének és akaratának figyelembevétele - a gyermek életkorának szem előtt tartásával,

A gyermekeknek az igazságszolgáltatásba történő bevonásának az egyik legfontosabb eleme az, hogy a gyermek véleményének érdemi befolyása legyen a döntéshozatalra, és éppen ezért vizsgálom egyben ezt a két minimumkövetelményt.

Ezen alapelvet az Egyezmény is biztosítja a 12. cikkében. Minden a gyermeket érintő kérdésben lehetőséget kell biztosítani a gyermeknek ahhoz, hogy a véleményét kifejtse. A gyermek minden olyan eljárásban, amelynek részese aktív jogalanyak kell tekinteni.

A Brüsszel II b rendelet (39) bekezdése szintén kifejti, hogy a gyermeknek valódi és tényleges lehetőséget kell teremteni a véleménye kifejtésére, valamint azt, hogy a gyermek mindenképpen

álló érdekének vizsgálatakor ezt a véleményt kellően figyelembe kell venni. Ha a bíróság nem biztosít lehetőséget az ítélőképessége birtokában lévő gyermek véleményének kifejezésére, az, az így meghozott határozat külföldön történő elismerésének megtagadását eredményezheti.

Természetesen a véleménynyilvánítás joga sem korlátlan, csak mások emberi méltóságának és egyéb jogainak tiszteletben tartásával gyakorolható.

A gyermekek meghallgatása, és véleményüknek kellő súllyal figyelembevétele nem jelenti azt, hogy minden esetben a gyermek kívánságának megfelelő döntést kell hozni. Az ügy összes körülménye, valamint a gyermek legfőbb érdekének figyelembevétele és mérlegelése szükséges ahhoz, hogy megfelelő döntés születhessen. Mindezek alapján megállapítható, hogy a gyermek véleménynyilvánítása az őt érintő eljárásokban nem abszolút gyermeki jog, értékelése jogszabályi feltételek - életkor, érettség, ítélőképesség - függvénye. Nem is kötelezettség, így nem kényszeríthető ki; egy lehetőség, melyre indokolt esetben módot kell adni.

VII. Összegzés

A történeti áttekintést követően az a meggyőződés alakult ki bennem, hogy az Egyezmény ratifikálását követően nem történt rögtön egy radikális változás Magyarországon a gyermekek jogai vonatkozásában, azonban szépen lassan elkezdett átalakulni a jogi környezet.

A gyermekközpontú igazságszolgáltatásról korábban írt alapelvek, minimumkövetelmények ahogyan azt fentebb is több helyen kiemeltem, mind szorosan összefüggenek.

Amennyiben a gyermek legfőbb érdekét nem veszik figyelembe a jogalkotás során, úgy egyik gyermeki alapjog sem tud érvényesülni, így talán ez tekinthető a gyermekközpontú igazságszolgáltatás alapjának. Azonban ez a pontosan nem definiálható alapjog- gyermek mindenk felett álló érdeke- a korábban bemutatott minimumkövetelményekben tud megtestesülni. Amennyiben nincs meg a megfelelő tájékoztatás, úgy a gyermek nem tud a véleménynyilvánítási jogával élni, mert nem tudja,

hogy miről, és miért kellene véleményt alkotnia. Ugyan ez a helyzet a meghallgatás jogával, tekintettel arra, hogy amennyiben nincs megfelelő eljárási rend, úgy a gyermek megfelelő meghallgatása sem lehetséges.

Pontosan ezért úgy vélem, hogy mindenre kiterjedő rendszert építettek fel a nemzetek a gyermekek védelme érdekében azzal, hogy lefektették az alapszabályokat és alapelveket az Egyezményben, valamint a korábban ismertetett nemzetközi szabályokban. Ezen kívül nagyon fontos, és előremutató a Bizottság által alkotott, és bemutatott iránymutatás is, amely a főbb csapások kijelölésével megmutatják az utat az igazságszolgáltatásban dolgozóknak.

Úgy vélem, hogy az általam bemutatott magyar szabályozás is megfelel minden iránymutatásnak és alapelvnek. Nem csak az eljárásjog, és az anyagi jog biztosítja a gyermekek jogait, hanem azokat az Alaptörvénybe is belefoglalták, amely így kiemelt védelmet nyújt a gyermekeknek.

Azonban mindezek mellett az is megállapítható, hogy minden egyes eljárás, minden egyes ügy, amely vonatkozásában a gyermek az igazságszolgáltatás rendszerébe kerül külön egyedi megítélést érdemel, egyéni elbírálást. Pontosán ezért nagyon fontos leszögezni azt, hogy bármennyire jók maguk a szabályok, azok csak akkor tudnak működni, amennyiben ezek alkalmazása is biztosított. A nemzetközi szabályoknál sajnos több esetben is - ahogyan azt fentebb már említettem - nem szamon kérhető azok betartása, azonban az EUB és az EJEB döntései előremutatóak. A szabályok nemzeti alkalmazása tekintetében a számonkérhetőség, és a jogszabályok betartatása véleményem szerint megoldott, azonban ahhoz, hogy azok ténylegesen érvényesülni tudjanak úgy vélem, hogy nagyon fontos az igazságszolgáltatásban részt vevők képzése.

Véleményem szerint a legjobb az lenne, ha megkövetelnének különleges továbbképzéseket, szakjogászai oktatást azokkal az igazságügyben dolgozókkal szemben, akik olyan eljárások részesei, amelyekben gyermekek is részt vesznek. Kiemelném, hogy nem csak a bírókra, de az ügyvédekre, és egyéb igazságügyi dolgozókra kiterjedően szükséges az érzékenyítés.

Tekintettel arra, hogy ez valószínűleg elég nehézkes lenne, illetve a már alapból leterhelt bírók, igazságügyi dolgozók aránytalan ügyterhét eredményezné, ezért ehhez más megoldás hatékonyabb lenne. Véleményem szerint szükség van a gyermek eljárásba való bevonásának módszertanát illetően kialakítani egy útmutatót, amely a gyermekekkel való kommunikáció részleteit egységes alapokra helyezi. Az igazságszolgáltatás területén dolgozó, valamint az ennek keretén belül a gyermekekkel foglalkozó minden szakember számára fontos, hogy kommunikációs képességekre, a gyermekbarát nyelvezet használatára és a gyermekpszichológiai ismeretek fejlesztésére irányuló képzésben részesüljön.

Felhasznált irodalom

1. *Jogszabályok*

- 1949. évi XX. törvény A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG ALKOTMÁNYA
- 1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról
- 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről
- 1979. évi 11. törvényerejű rendelet a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról
- 1986. évi 14. törvényerejű rendelet a Gyermekek Jogellenes Külföldre Vitelének Polgári Jogi Vonatkozásairól szóló, Hágában az 1980. évi október 25. napján kelt szerződés kihirdetéséről
- 1991. évi LXIV. törvény - a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény
- 1998. évi XIX. törvény A büntetőeljárásról szóló
- 1999. évi C. törvény az Európai Szociális Karta kihirdetéséről
- Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)
- 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről
- 2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról
- 2021. évi LXII. törvény a szülői felelősséget érintő nemzetközi igazságügyi együttműködésről

2. *Nemzetközi jogforrások*

- 2012/C 326/01 Az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata - Az Európai Unióról szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata - Az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata - Jegyzőkönyvek - Mellékletek - A 2007. december 13-án aláírt Lisszaboni Szerződést elfogadó kormányközi konferencia zárónyilatkozatához csatolt nyilatkozatok - Megfelelési táblázatok C 326, 2012. 10. 26, 0001 - 0390
- 2012/C 326/02 Az Európai Unió Alapjogi Chartája, C 326 2012. 10. 26, 391-407.
- 2019/1111 rendelet: A Tanács rendelete a házassági és szülői felelősségi ügyekben a joghatóságról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint a gyermekek

jogellenes külföldre viteléről (átdolgozás), amely hatályon kívül helyezi a 2201/2003/EK rendeletet, HL L 178., 2019.7.2., 1–115.

- 2201/2003/EK rendelet: A Tanács rendelete a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, L 338/1, 2003.12.23, 243-271
- Az ENSZ Gyermek jogairól szóló egyezménye, 1989 Az ENSZ Közgyűlésének a Gyermek Jogairól szóló Egyezményéről szóló 44/25. számú határozata (1989. november 20).
- Európai Bizottság (2011), Az EU gyermekjogi ütemterve: A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának, COM(2011)0060 final, Brüsszel, 2011. február 15.
- Az Európai Unió Gyermekjogi Stratégiája A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságának és a Régiók Bizottságának COM(2021) 142 Final, Brüsszel, 2021. március 24.
- Geneva Declaration of the Rights of the Child Adopted 26 September, 1924, League of Nations
- Gyermekek jogairól szóló ENSZ Nyilatkozat, 1959. december 10, Genf
- „Havannai Szabályok,, a szabadságuktól megfosztott fiatalkorúak védelmének szabályairól szóló 1990. december 14-én elfogadott 45/113-as számú ENSZ közgyűlési határozat
- „Pekingi Szabályok ,, a fiatalkorúak igazságszolgáltatásában alkalmazandó általános minimumkövetelményekről szóló 1985. november 29-én kelt 40/33-as ENSZ közgyűlési határozat
- „Rijádi Iránymutatások ,, a fiatalkori bűnözés megelőzéséről szóló 1990. december 14-én elfogadott 45/112-as számú ENSZ közgyűlési határozat
- „ Tokiói szabályok” a szabadságelvönással nem járó szankciók minimumszabályairól szóló, 1990-ben született 45/110-es ENSZ közgyűlési ajánlás

3. Folyóiratok, tanulmányok

- ÁDÁMKÓ Viktória: Az ítélőképessége birtokában levő gyermek véleményének meghallgatása - különös tekintettel a gyermekelhelyezésre , Budapest, Családi Jog, 2015/3., 10-16.

- GÁL Emese Dorottya: A gyermekbarát igazságszolgáltatás modellje a büntetőeljárásban. A Barnahus-modell. Budapest, Családi Jog 2021/2 30-36.
- GYURKÓ Szilvia: A gyermekjogok helyzete Magyarországon 2021-ben. Budapest, Családi Jog 2022/3. 1-9.
- GYURKÓ Szilvia Gyermekbarát igazságszolgáltatás, Országos Kriminológiai Intézet *Kriminológiai Tanulmányok* 49. Budapest, Országos Kriminológiai Intézet, 2012. 107-117.
- GYURKÓ Szilvia: Kihívások az igazságszolgáltatási rendszerben. Budapest, Családi Jog 2011/3. 1-9.
- JUHÁSZ Zsuzsanna: A gyermek „legfőbb érdekének” figyelembevétele a szülő bebörtönzése esetén Miskolc, Miskolci Jogi Szemle, 2020 /1 60-76.
- SOLT Ágnes A „gyermekbarát igazságszolgáltatás” repedéseiről Kriminológiai tanulmányok 55. szerk: Prof. emer. dr. Vókó György DscOrszágos Kriminológiai Intézet Budapest , 2018. 47-62.
- SZÉL Napsugár Ágnes: A kiskorú ítélőképességének szerepe a gyermekközpontú igazságszolgáltatásban a polgári perrendtartásban- PEME XX. (E/2.) PhD - On-line Konferencia II. kötet Szerkesztette: Dr. Koncz István - Szova Ilona, Budapest, 2020. 78-86.
- TÓTH Barbara: A kiskorú személyek és a polgári igazságszolgáltatás kapcsolata, Miskolc Miskolci Jogi Szemle, 2021/3 Különszám 620-633.
- VISONTAI-SZABÓ Katalin: Hogy mondjam el, hogy te is megérted? A bírói kommunikáció és a gyermek tájékoztatáshoz való joga egy angol példa tükrében, Budapest, Családi Jog, 2018/1. 7-8.
- WOPERA Zsuzsa -Az uniós jog válaszai a nemzetközi párok házasság felbontását érintő aktuális kérdésekre, Miskolc, Miskolci Jogi Szemle, 2022/ 1. szám 51-63.

4. Monográfia

- SZABÓ, MÁTÉ: *Emberi jogok - alapvető jogok. Esélyek és veszélyek az ombudsman szemével.* Kairosz Kiadó. Budapest, 2011

- SZABÓ Máté-HARASZTI Margit Katalin: Az emberi jogok fejlődésének globális és európai fordulópontjain -1809, 1948, 1989, 2008-2009. In: SZABÓ Máté: *Emberi jogok alapvető jogok? Esélyek és veszélyek az ombudsman szemével*. Kairosz Kiadó. Budapest, 2011.

5. *Kézikönyvek*

- Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról, Angol kiadás: Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice, Council of Europe Publishing, France 2012
- HERCZEG Anita: Általános gyermekjogi ismeretek szülőknek és szakembereknek „A jog nem éttermi menü, amiből a gyerekeknek kis adag is elég.” Országos Betegjogi, Ellátottjogi, Gyermekjogi és Dokumentációs Központ, 2014
- Kézikönyv a gyermekjogokra vonatkozó európai jogról. Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége/Európa Tanács, Luxembourg, Az Európai Unió Kiadóhivatala, 2016.
- Kézikönyv a Gyermekjogi egyezmény alkalmazásához. (a magyar kiadást szerkesztette: dr. HERCZOG Mária). Csagyí-UNICEF. Budapest, 2009.

6. *Külföldi irodalom*

- Alistair MACDONALD QC: The Right of the Child. Law and Practice. Family Law. Jordan Publishing. 2011.
- Celebrating 20 years of the Convention on the Rights of the Child. The state of the world's children. Special edition. UNICEF. 2009.
- Deirdre FOTTREL: One step forwards or two steps sideways? Assessing the first decade of the UN Convention on the Rights of the Child, Deirdre FOTTREL (szerk.): *Revisiting Children's Rights: 10 years of the UN Convention on the Rights of the Child*, The Hague, Kluwer Law International, 2000.
- Thomas HAMMARBERG: The UN Convention on the Rights of the Child - and How to Make It Work. In: Human Rights Quarterly 1990 (12),

7. *Linkek*

- <https://unicef.hu/mik-azok-a-gyermekjogok>
- <https://unicef.hu/igy-segitunk/gyermeknek-az-unicef-nemzetkozi-szervezetrol/az-unicef-tortenete>
- <https://enoc.eu/who-we-are/about/>
- Faix Nikoletta: A gyermekbarát igazságszolgáltatás kialakulása és fejlődése a nemzetközi jogalkotásban. <https://jogaszvilag.hu/szakma/a-gyermekbarat-igazsagszolgalatas-kialakulasa-es-fejlolese-a-nemzetkozi-jogalkotasban/>